

NAMUS ADINA ÖLDÜRMEK: 16 ve 17. YÜZYILLARDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA NAMUS CİNAYETLERİ*

*Kerim İlker BULUNUR***

Öz: Namus cinayetleri, geçmişten günümüze Akdeniz havzasında yaşayan değişik toplumlarda benzer kalıplarla görülen bir olgudur. Konu, genellikle sosyolog ve antropologlar tarafından ele alınmakla birlikte tarihsel olarak yeterince çalışıldığını söylemek mümkün değildir. Bunun en önemli sebebi, namus cinayetleri ile ilgili geçmişten bugüne yeterli verinin ulaşmamış olmasıdır. Bu makalede 16. ve 17. yüzyıla ait şer'iyeye sicillerine yansıyan davalardan hareketle Osmanlı toplumunda meydana gelen namus cinayeti vakaları ele alınmaktadır. Namus cinayetlerinin Osmanlı ve İslam hukukundaki yeri ve kökenleri, kâtiler ile kurbanlar arasındaki akrabalık bağları ve bu bağların mahkemenin davaya yaklaşımını nasıl etkilediği, bu makalenin cevaplamaya çalıştığı başlıca sorulardır. Makalede namus cinayetlerinin genellikle Orta Doğu ve İslam toplumlarında görüldüğü şeklinde tezahür eden görüşün aksine, bu olgunun kökenlerinin hiçbir din ve toplum ile bağdaştırılmayacak kadar eskiye dayandığı ve geçmişten beri süre gelen uygulamaların örf ve adet olarak dönemin hukuk anlayışında kendine yer bulduğu iddia edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Namus Cinayetleri, Zina, Osmanlı Hukuku, Şer'iyeye Sicilleri, Kadı.

Killing in the Name of Honour: Honour Killings in the Ottoman Empire in the 16th and 17th Centuries

Abstract: Honour or shame killings follow similar patterns in different societies of the Mediterranean basin in the long duree. Although sociologists and anthropologists generally focused on the subject, it seems that it lacks sufficient historical attention, the most significant reason being that there is not sufficient data on honour killings. This article based on cases registered in the 16th and 17th century court records, analyses the instances of honor killings in the Ottoman society. The study focus on the importance and the origins of honor killings in the Ottoman and Islamic law; the relationship between murderers and victims, and how these links affect the court's approach to the case. Contrary to the view that honor killings are generally seen in Middle Eastern and Islamic societies, it is argued that the origins of this phenomenon go back to ancient times, and that continuous customary practices of the past have found their place in the legal understanding of the period.

Keywords: Honour Killings, Fornication, Ottoman Law, Court Records, Judge.

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihleri: 23.01.2019 - 24.12.2019

** Dr.Öğr.Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Sakarya, Türkiye. ilkerbulunur@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9533-7532.

Giriş

Kadınlara yönelik şiddetin ve namus cinayetlerinin kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Bu olay sadece Türkiye'nin ve Orta Doğu'nun, değil Akdeniz çevresindeki bütün toplumların bir dönem az veya çok gündemini oluşturan bir mesele olmuştur. Antropologlar, namus cinayetlerinin toplumsal kökenlerini incelerken, sosyologlar konunun günümüzdeki yansımalarını ve sonuçlarını ele almışlardır¹. Ancak Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu bölgede namus cinayetlerine toplumun ve yargı erkinin nasıl baktığı, bu tür davaların Osmanlı mahkemelerinde nasıl görüldüğü ve sonuçlandırıldığı ayrıntılı bir şekilde incelenmemiştir.

Osmanlı'da namus cinayetlerinin yeterince ele alınmamış olmasının temel sebebi konuyu aydınlatacak veya en azından konu hakkında uygulamaya yönelik fikir verecek birinci el kaynakların azlığıdır. Bu durum sadece namus cinayetleri için değil aynı zamanda cinayet hadiselerinin tamamı için de geçerlidir. Bununla birlikte cinayet davalarının ele alındığı, sayıca az olsa da, önemli çalışmalar yapılmıştır. Suraiya Faroqhi, vilayet ahkâm defterlerini kullanarak bir cinayet davasının nasıl okunabileceğini gösterirken (Faroqhi, t.y., ss. 68-79); Rudolph Peters, Mısır şer'iyeye sicillerine yansıyan cinayet davalarının Osmanlı mahkemelerinde nasıl çözümlendiğine odaklanmıştır. Peters'in çalışması konunun hem teorik hem de uygulamaya dönük yanını göstermesi açısından önemlidir (Peters, 1990, ss. 98-116). Ayrıca şehir tarihi veya suç ve ceza konulu daha genel bazı çalışmalar içinde de cinayet hadiselerinin yer ayrıldığı görülmektedir (Peirce, 2005; Zarinebaf, 2010; Avcı, 2004). Osmanlı mahkemelerine yansıyan cinayet hadiselerine (gerek doğrudan gerekse genel eserler içinde) eğilen bütün bu çalışmaların ortak özelliği sınırlı sayıda belgeye dayanmalarıdır. Cinayet hadiselerinin kaynaklarda bu kadar az görülmesinin çeşitli sebepleri olabilir. Ancak bunlar arasında anlaşmazlıkların sulh² yolu ile (yani cinayeti işleyen kişinin veya ailesinin maktulün ailesine belirli bir miktarda para ödemesi) çözülmesi herhâlde ilk sırada geliyordu³.

Osmanlı dönemi cinayet davalarını ele alan çalışmaların azlığı karşısında namus cinayetlerinin çok fazla incelenmemiş olması gayet doğaldır. Kaynaklarda cinayet mağdurlarının kadın olduğu ve bunların da eşleri veya aile fertleri tarafından namus adına öldürüldüklerini tespit edebilmek kolay değildir. Bu

¹ 2003'te İstanbul'da düzenlenen ve "Namus Adına Uygulanan Şiddet" başlığı taşıyan uluslararası bir toplantıda konu çok geniş bir perspektiften ele alınmıştır. Bu toplantıya sunulan bildirilerin basılmış hâlleri için bk. Mojab ve Abdo, 2006.

² Son yıllarda sulh ile ilgili yapılmış iki önemli çalışma için bk. Othman, 2007, ss. 64-90; Tamdoğan, 2008, ss. 55-83.

³ Hallaq (2009, s. 59), yerel düzeyde yaşlıların, imamların, hane/aile reislerinin vb. müdahalesi ile çözülen davaların, mahkemeye yansıyan davalardan çok daha fazla olduğunu öne sürmektedir.

makalede konu 16-17. yüzyıllara ve farklı şehirlere ait şer'iyeye sicillerinden derlenen davalarla ele alınmaktadır⁴. Gerçekten de çok sayıda sicil taranmasına rağmen tam anlamıyla namus cinayeti olarak adlandırılabilir davaların sayısı bir elin parmaklarını geçmemektedir. Bununla birlikte sicillere yansıyan bazı cinayet davalarında, açıkça ifade edilmese de olayın namus cinayeti olabileceği yönünde bazı işaretler vardır. Bu tür davalar da bu kapsamda değerlendirilecektir.

Konu hakkında sınırlı sayıda belge olmasının, bazı davaların namus cinayeti olup olmadığı hakkındaki belirsizliklerin ve genel olarak davalarda bazı hususların karanlıkta kalmasının, bu çalışmada ana kaynak olarak kullanılan şer'iyeye sicillerinin özellikleri, Osmanlı muhakeme usulleri ve kâtiplerin dava ayrıntılarını kayda alma gelenekleri ile doğrudan ilgisi vardır. Kâtipler, çoğunlukla tarafların bütün sözlerini değil, dava için kilit öneme sahip olan ifadelerini kayda geçirmişlerdir. Ayrıca kadılar davalarda hangi hukuk normuna göre karar verdiklerini çoğunlukla belirtmemişlerdir. İslam hukuku ve Osmanlı kanunları Osmanlı mahkemelerinde uygulanan başlıca hukuk normlarıdır⁵. Bununla birlikte kadılar, bazı davalarda İslam hukuku ve kanunların yanında davanın meydana geldiği toplumsal bağlamı göz önünde bulundurarak yöresel âdetlere göre karar vermişlerdir (Peirce, 2005, s. 158; Hallaq, 2009, ss. 60-62). Konu ile ilgili dava kayıtları ele alınırken bu hususların bilinmesinde fayda vardır.

Bu makalenin amacı namus cinayeti olarak adlandırılabilir davaların Osmanlı mahkemelerinde nasıl çözümlendiğini ortaya koymaktır. Ayrıca makalede kâtilerin kimlikleri, cinayet sebepleri, toplumun bu tür davalara nasıl baktığı ve davalardaki rolü ele alınmaktadır.

Konu incelenirken İslam ve Osmanlı hukukunun derinliklerine inip çok fazla teorik ve kavramsal açıklamalar yapılmamıştır. Ancak davalarda hukuk erkinin karar almada izlediği yolu tespit edebilmek için zaman zaman bazı açıklamalara ihtiyaç duyulmuştur. Bu tür teorik açıklamalar konunun bütün boyutlarını

⁴ Bu makale için 16 ve 17. yüzyıllara ait yüzden fazla sicil taranmıştır. Bu sicillerin büyük bir bölümü ya yayımlanmış ya da yüksek lisans veya doktora tezi olarak çalışılmış defterlerden oluşmaktadır. Bu nedenle okuduğunuz çalışma, bir şehirde veya belirli bir tarih aralığında işlenen namus cinayetlerinin tamamını ele alma iddiasında değildir. Tez olarak çalışılan sicillerde genellikle okuma hatalarına rastlandığı için ilgili belgelerin suretleri temin edilerek kontrol edilmiştir. Bu durumda hem belgenin arşiv kaydına hem de ilgili teze atıf yapılmıştır. Ancak bu yöntem, aranan belgenin defter ve sayfa numarası tezde bulunmadığında veya verilen sayfa numarası sicildeki ile uyuşmadığında uygulanamamıştır. Bu durumda sadece ilgili teze atıf yapılmıştır.

⁵ Mahkeme prosedürleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. (Jennings, 1978).

tartışmak amacı ile değil, sadece sicillere yansıyan davaları doğru çözümleyebilmek için ve gerektiği kadarıyla yapılmıştır.

1. Namus Cinayetleri: Hukuki ve Antropolojik Arka Plan

İslam hukukunda namus cinayetlerini içine alan müstakil bir kategori bulunmuyor⁶. Ancak mezhepler arasında bazı farklar olsa da İslam hukukçuları bu tür cinayetleri, kısaca “zina yapanların öldürülmesi” olarak formüle edilebilecek bir kategoride değerlendirmektedir⁷. Buna göre zina yapan kadının yakın akrabaları (kocas, babası, erkek kardeşi veya oğlu) kadını ve âşığını öldürebilirdi. Kâtil, bu fiilinden dolayı herhangi bir cezaya çarptırılamazdı. Ancak bunun için zina olayına dair bir belirti, iz veya delil olmalıydı (Udeh, 1990, ss. 136-137). Birçok hukuk metninde (kanunnameler ve fetvalar) çiftin birlikte aynı yatakta yatmaları, zina belirtisi olarak kabul edilmiş ve kâtilin cezalandırılmayacağı belirtilmiştir⁸. Hatta bazı kanunnamelerde çiftin oynaşmaları ve sarmaş dolaş olmaları bile kâtilin ceza almaması için zina belirtisi olarak kabul edilmiştir⁹.

Hadd suçları¹⁰ arasında yer alan zina suçunun ispatlanabilmesi için gerekli olan şartların (şahitlik, ikrar, karineler) burada aranmaması dikkat çekmektedir¹¹. Bu

⁶ Cinayet suçu Hanefi okulunda, kasıt (amd), kasıt benzeri (şibhu'l-amd), hata, hata benzeri ve sebep olma (katl bi-sebeb) şeklinde beşli bir tasnife tabi tutularak ele alınmaktadır. Şafi, Hanbeli ve Maliki okullarında ise ikili veya üçlü tasnif kabul edilmiştir bk. Aydın, 2007, ss. 210-213; Schacht, 1977, s. 187.

⁷ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. Bulunur, 2016, ss. 231-248.

⁸ Mesela Ebussuud Efendi'nin Ma'rûzât isimli eserindeki şu fetva buna örnek olarak gösterilebilir: “Zeyd zevcesiyle bir döşekde bulduğımı katl eylese nesne lâzım olmaz.” Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi, 2013, s. 186. Osmanlı ceza kanununda ise konu ile ilgili madde şöyledir: “Ve bir kimesne kendü avretin bir kimesne ile zinâ iderken (Eğer bir kişi bir kişiyi avretiyle veya kızı ile zinâ iderken **veyahud bile yaturken**) bir yerde bulsa (görse ve bir yerde bulsa) ikisin bile katl itse heman evi içine (o hinde) cemâat getirüb işhâd (keşf ve işhâd) itse ol maktûllerin vârislerinin davaları istimâa olunmaya (öldürene nesne dimeyeler).” Heyd, 1973, s. 59, madde 13. Vurgular bana ait.

⁹ “Eğer bir kimesne mahremini ecnebi ile mülâ'abe ve mübâşeret ederken görse anları öldürse, kanlu değüldür. Örfen günahlu oldu deyü nesne alınmaya.” Akgündüz, 1994, s. 157, madde 13. Ne var ki bunun genel bir uygulama olmadığını sadece Alaüddevlle Bey Kanunnamesi'nde geçtiğini belirtelim. Bazı örfi uygulamaları içerdiği anlaşılan bu kanunname metni Kanuni Sultan Süleyman dönemi Dulkadir (Maraş) Eyaleti'nin ilk tahrir defterlerinin başında yer almaktadır. Bölgede Osmanlı hâkimiyeti yerleştikten sonra bu kanunname Osmanlı kanunları ile değiştirilmiştir. Bk. Akgündüz, 1994, s. 153.

¹⁰ Hadd suçları Kuran'da işlenmesi suç olduğu belirtilen ve cezası tayin edilen suçlardır. En genel anlamıyla zina, zina iftirası (kazf), şarap içme (şirbû'l-hamr), yol kesme

şartlar ve kazf¹², herhangi birine yöneltilebilecek zina suçlamasını oldukça zorlaştırmış, hatta imkânsız hâle getirmiştir. Bu durumun, Kur'an ve sünnetin vaz' ettiği kurallar ile sağlam bir zemine oturan İslamiyetin, Arap toplumunda yaygın bir geleneği yıkmak için yerleştirmeye çalıştığı bir hukuk normu olduğu iddia edilebilir.

Yukarıdaki açıklamayla koşut bir şekilde Kur'an ve hadis, karısının zina yaptığını düşünen bir adamın onu öldürmesini değil, aksine *lian* denen bir uygulama ile boşanmalarını emretmektedir¹³. Ne var ki İslam toplumu hem zina suçunun ispatında hem de karı ile koca arasındaki ilişkilerde Kur'an ve sünnetin çizdiği yolu izlememiş görünüyor. Kur'an ve sünnetin bu konuda vaz' ettiği kurallar, aksini emrettiği hâlde zina yapanların öldürülmesine müsaade eden ve kâtili aklayan görüşün kaynağı ne olabilir?

İslam hukukunun kaynakları arasında elbette sadece Kur'an ve sünnet bulunmuyordu. Mezhepler arasında çeşitli farklılıklar olmakla birlikte, icmâ, kıyas, istihsan ve maslahat İslam hukukunun kaynakları arasında zikredilebilir¹⁴. Ayrıca İslamiyet öncesi örf ve âdetlerin İslam hukukunda zaman içinde yer bulduğu hatta İslam hukukunun kaynaklarından birini oluşturduğu bilinmektedir (Schacht, 1977, ss. 26-33; Libson, 1997, ss. 131-155). Aslında İslamiyet öncesi döneme atfedilen bu örf ve âdetler hiçbir din ile bağdaştırılmayacak kadar eski bir geçmişe sahiptir.

Germaine Tillion, namus cinayetleri gibi bugün çoğunlukla İslam/Orta Doğu toplumlarına atfedilen âdetlerin tarih öncesi çağlara dayanan bir geçmişe sahip olduğunu ve sadece Orta Doğu'da değil bütün Akdeniz havzasında görüldüğüne işaret etmektedir. Tillion'a göre eski dünya olarak adlandırılan bu geniş coğrafyada güçlü akrabalık bağları hâkimdir ve bu bağı sağlayan kabile içi (endogami) evliliklerdir. Endogami, hem evlilik yoluyla gruba yabancı kanın

(kat'u't-tarik), hırsızlık (serika), irtidat ve isyan (bağy) hadd suçları arasında sayılmıştır. Bk. Aydın, 2007, ss. 196-209; Schacht, 1977, ss. 181, 184-186.

¹¹ Zina hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Imber, 1996, ss. 175-206; Aydın, 2007, ss. 201-203.

¹² Kazf (zina iftirası) kısaca "bir kimseye zina ettiği veya zina mahsulü olduğu ithamında bulunmak" şeklinde tanımlanabilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Aydın, 2007, ss. 203-204.

¹³ Lian kelime olarak lanetleşme anlamına gelir. Hukukta ise erkeğin eşini zina ile suçlaması, kadının ise bu suçlamayı reddetmesi sonucunda iki tarafın sözlerinin doğruluğuna dair yemin etmeleri ve bu yemin sonucunda boşanmalarını gerektiren uygulamayı ifade eder. Lian hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Ebu Zehra, 1994, ss. 109-116.

¹⁴ İslam hukukunun kaynakları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Aydın, 2007, ss. 33-46.

karışmasını engeller hem de miras yoluyla toprakların bölünmesinin önüne geçerdi. Böylece grup, soyluluğunu korurken aynı zamanda ekonomik olarak gücünü de devam ettirirdi. Eğer kabile üyelerinden bir kadın, topluluğun belirlediği adayın/adayların dışında biri ile evlenir veya ilişki yaşarsa çoğunlukla erkek kardeşi, yoksa en yakın erkek akrabası tarafından öldürülürdü. Kâtilin kim olacağını dahi topluluk belirler ve kadının ailesine dayatırdı. Ancak topluluk tarafından belirlenen ve hatta dayatılan bu cinayet kalıplarına uyulmadığı durumlar da olurdu. Bunlar çoğunlukla aldatılan kocanın karısını kıskançlık veya bir öfke neticesinde öldürmesiydi. Bu durumda kâtil koca eğer kabile üyesi ise kısasa tabi tutulmaz, çoğunlukla bir diyet (kan parası) ödemekle yükümlü tutulurdu. Koca, kabile üyesi değilse kadının ailesi tarafından öldürülebilir veya ağır bir diyete mahkûm edilebilirdi (Tillion, 2006).

Şer'iyeye sicillerine yansıyan namus cinayeti ile ilgili davalar incelendiğinde Tillion'un Mağrip topluluklarında yaptığı gözlemlere ve topladığı tarihsel verilere benzer kalıplarla karşılaşılmaktadır. Onun kâtiler arasında yaptığı kardeş-koca ayrımı dikkate değerdir. Kadı sicillerine yansıyan namus cinayeti davalarında kâtilin kadının kardeşi mi yoksa kocası mı olduğunu, kardeş-koca ayrımının toplumun ve hukuk erkinin cinayetlere bakışını değiştirip değiştirmedini belirlemek önemlidir. Bu konuyu aşağıda ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz, ancak daha önce bazı faili meçhul kadın cinayetlerinin de namus cinayeti olabileceği üzerinde duracağız.

2. Faili Meçhul Kadın Cinayetleri

Şer'iyeye sicillerinde herhangi bir sebep belirtilmeden kaydedilen ancak cinayete kurban gittiği anlaşılan kadınlara ait bazı davalara rastlanmaktadır. Bu tür davalarda kâtipler, bazen cinayetin sebebine yönelik ayrıntıları kaydetmiyorlardı. Dava tutanaklarında genellikle, anlaşmazlık konusuna ve bunun belirli formüller çerçevesinde kayıt altına alınmasına odaklanılmıştır. Bunlar cinayet sebeplerine dair çoğu zaman sessiz kalsalar da faili meçhul kadın cinayetlerinden en azından bir kısmının namus cinayeti olma ihtimali bulunuyor¹⁵. Bu durumun yukarıda açıkladığımız şer'iyeye sicillerinin özellikleri ve Osmanlı muhakeme usulleri ile doğrudan ilgisi bulunmaktadır.

Şer'iyeye sicillerine yansıyan bu tür davalar, kâtili veya cinayetin sebebini bulmaya değil, daha çok maktulenin ailesine ödenecek diyetin hangi mahallenin sorumluluğu altında olduğunu tespit etmeye yöneliktir. Bunun sebebi İslam-Osmanlı ceza hukukunda kâtili belli olmayan cinayet vakalarında, öldürülen kişinin akrabalarının cesedin bulunduğu mahalle veya köy halkından diyet talep edebilmesiydi. Osmanlı Ceza Kanunnamesinin konu ile ilgili maddesi şu şekildedir: “Eğer mahalle içinde veya köy arasında maktûl bulunsa elbette teftiş

¹⁵ Faili meçhul kadın cinayetlerinin namus cinayeti olabileceği konusunda ayrıca bk. Zarinebaf-Shahr, 1998, ss. 318-319.

edüp kâtili bulduralar veya diyet çekdireler, ve eser-i katl bulunmazsa mücerred meyyit bulunma ile incitmeyeler” (Heyd, 1973, s. 67, madde 44)¹⁶. Bu madde de mahalle veya köy içinde işlenen cinayetlerde sorumluluğun doğrudan topluluk üzerine yüklendiği açık bir şekilde görülmektedir. Topluluk ya kâtili bulacak ya da diyet ödeyecektir.

Ayrıca faili meçhul cinayet kurbanının diyet yükümlülüğünün kimlere veya hangi mahalle/köy halkına ait olduğu konusu, Mülteka el-Ubhur gibi Osmanlı kadılarının en çok kullandığı el kitaplarında da detaylı bir şekilde işlenmiştir (İbrahim Halebî, t.y, ss. 339-347). Osmanlı kadıları bu tür davaları çözüme kavuşturmak için bu el kitaplarından da faydalanmış olmalıdır.

Uygulamaya baktığımızda sınırları içinde kâtili belli olmayan bir ceset bulunan mahalle/köy halkının diyet yükümlülüğünden kurtulmak veya en azından bu yükü minimize etmek için farklı stratejiler kullandıkları görülmektedir. Bu stratejilerden en sık başvurulanı cesedin bulunduğu yerin kendi mahallelerine ait olmadığını veya bu tür diyet taleplerini komşu bir mahalle ile birlikte yüklediklerini iddia etmektedir¹⁷.

Osmanlı halkı, fıkıh kitaplarındaki ayrıntılara vakıf olmasalar da hangi durumlarda cinayet suçlamalarından kurtulabileceklerini iyi biliyorlardı. Kâtil/ler namus gerekçesi ile öldürdükleri kadınları diyet ve kısas gibi hukuki yükümlülüklerden kurtulmak için sokak, mahalle ve köy gibi alanlara bırakmış olabilirler. Bu mekânların özelliği hem kendileri ile doğrudan ilişkilendirilemeyecek olması hem de topluluğun ortak kullanım alanı olması dolayısı ile sorumluluğun topluluğun bütün üyeleri tarafından eşit bir şekilde paylaşılması olarak gösterilebilir. Böylece bir cinayet sonucunda ödenmesi gereken diyet, topluluğa paylaştırıldığında daha ödenebilir kılınmış oluyordu.

3. Kâtil Kardeşler: “Hemşiremi Kendi Evine Alup Gitmiş Vâllahü'l-Azım Kahpeyi Katledeyim”

Şer'iyeye sicillerine yansıyan bazı kadın cinayetlerinin bizzat maktulenin erkek kardeşi tarafından işlendiği görülmektedir. Bu davalar sicillere genellikle mahkemenin klasikleşmiş prosedürü ile kaydedilmiştir: Cinayeti gören halk,

¹⁶ Bu maddenin (bazı önemsiz değişikliklerle) farklı bir nüshadan aktarımı için bk. Akgündüz, 1992, s. 299, madde 18.

¹⁷ Trabzon'da 1635'te Eksotha Mahallesi'nde bulunan bir kadın cesedi için ödenmesi gereken diyete Hatuniye ve Tekfur Çayırı Mahallelerinin de katılması istenmiş ancak mahalle imamı daha önce Eksotha Mahallesi'nde işlenen böyle bir faili meçhul cinayet için şimdiye kadar kendilerinden diyet talebinde bulunulmadığını iddia ederek duruma itiraz etmişlerdir. Mahkeme süreci sonucunda Hatuniye ve Tekfur Çayırı mahalle imamlarının itirazları, Eksotha mahalle imamının şahitliği ile doğrulanmıştır (Trabzon ŞS, 1828, v. 116b/5, 116b/6; Ekiz, 2003, s. 249).

mahkemeye gelerek ihbarda bulunur ve keşif yapılmasını ister; mahkeme olay yerine keşif yapması için Müslüman halk ile birlikte bir naip gönderir; bu heyet, keşfin sonucunu mahkemeye bildirir ve bunlar sicile kaydedilirdi. Ancak bu kayıtlarda çoğunlukla kadının evli mi bekâr mı olduğu, evliyse çocuklarının olup olmadığı, sosyal statüsü, erkek kardeşin kız kardeşini neden öldürdüğü gibi olayın iç yüzünü aydınlatacak daha pek çok soru cevapsız bırakılmıştır. Mesela 1638’de Karahisar-ı Sahib’e bağlı Kebeciler köyü Tatar Mahallesi önünde “li-ebeveyn” (anne ve babaları aynı olan kardeşler) kardeşi Bekir tarafından bıçakla öldürülen Kamer’in davası buna örnek olarak gösterilebilir. Sicilde olayı mahkemeye taşıyan köy halkının ve keşfe gidenlerin isimleri ile maktulenin vücudundaki bıçak yaralarının tarifinden başka hiçbir ayrıntıya yer verilmemiştir (Afyon ŞS, 509, s. 49/2; Demirbağ, 2007, s. 165).

Neyse ki sicillere yansıyan bu tür davaların hepsi bu kadar kıt bilgilere sahip değil. 1650’de Ayntab’ın Kanalcı Mahallesi’nde kardeşi Mahmud tarafından öldürülen Döndü’nün cinayeti hakkında elimizde daha fazla bilgi var (Ayntab ŞS, 21, s. 185/3, 186/3; Güner, 2006, ss. 343-345). Mahkeme kayıtlarından öğrendiğimize göre Döndü, Mehmed adında biriyle evlidir ve olay mahkemeye Mehmed tarafından taşınmıştır. Mehmed’in ne tür bir işle uğraştığı ve ekonomik durumuyla ilgili bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Mustafa adında birinin evinde kira ile oturduklarına göre maddi durumları çok iyi olmasa gerek. Sicile yansıyan iki dava kaydından Mehmed ile Döndü’nün kaç yıldır evli olduklarını öğrenemiyoruz. Ancak çiftin, Ömer ve Ayşe isminde iki çocukları olduğuna göre en azından birkaç yıldır evli olduklarını söyleyebiliriz. Kâtile dönecek olursak: Mahmud, daha önce gördüğümüz cinayet hadisesinde olduğu gibi kurbanın “li-ebeveyn” kardeşiydi. Kâtiplerin, belki de şahitlerin ifadeleri aracılığıyla, kâtil hakkında verdiği önemli bir ayrıntı, onun *şabb-ı emred* (yani sakalı-bıyığı henüz çıkmamış, 16-17 yaşlarında bir delikanlı) olduğu bilgisidir. Mahmud’un cinayeti işleme sebebi hakkında sicilde herhangi bir bilgi bulunmuyor. Kâtipler, kâtilin ağzından çıkan tek bir kelimeyi bile kaydetmemişler. Bu durumda elimizdeki bilgilere dayanarak yorum ve tahmin yapmak zorunda kalıyoruz: Eğer bu bir namus cinayeti ise Döndü, ailesinin isteği hilafına Mehmed ile evlenmiş olabilir. Burada Döndü’nün neden Mehmed ile evlenir evlenmez değil de iki çocuk sahibi olacak kadar bir süre geçtikten sonra öldürüldüğü sorusu akla gelmektedir. Kâtilin, *şabb-ı emred* olarak kaydedilmesi onun bu iş için özellikle seçildiğini ve hatta yetiştirildiğini düşündürüyor. Tillion, Akdeniz’in her iki yakasında da ailedeki kızların namusundan erkek kardeşlerin, çoğunlukla da en büyük erkek kardeşin sorumlu olduğunu, bu sorumluluğun onlara çocukluktan itibaren yüklendiğini ve bu şekilde yetiştirildiklerini yazmaktadır (Tillion, 2006, ss. 128-129). Mahmud’un erkek kardeşlerinin olup olmadığını bilmiyoruz. Ancak Döndü ve Mehmed’in iki çocuğa sahip olacak kadar bir süredir evli olmaları, Mahmud’un ailenin en büyük erkek çocuğu olduğu ve ailesi tarafından cinayeti işleyebilecek yaşa

gelmesinin beklendiği ihtimalini akla getirmektedir. Ayrıca cinayetin sabahın ilk saatlerinde belki de henüz gün ağarmadan önce¹⁸ işlenmesi bu işin planlı bir şekilde gerçekleştirilmiş olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

1537'de Bursa sicillerine kaydedilen bir dava kaydı yukarıda gördüğümüz Döndü cinayeti ile birçok bakımdan benzerlik göstermektedir. Bursa'nın Konevî Mahallesi'nde oturan Şehri isimli bir kadın "li-eb ve üm" erkek kardeşi Kazıklı Ali tarafından öldürülmüştür. Olay, mahkemeye Şehri'nin kocası Mehmed tarafından taşınmıştır (Bursa ŞS, A 139, v. 4b/1; Albayrak, 1991, ss. VII-VIII). Çiftin kaç senedir evli olduğu ve çocuklarının bulunup bulunmadığı bilinmiyor. Ancak cinayet Mehmed'in dükkânda olduğu ve sabah ile öğle arası bir vakitte işlenmiştir (Bursa ŞS, A 139, v. 5a/1; Albayrak, 1991, ss. VIII-IX). Bu davayı Döndü cinayetinden ayıran en önemli özellik ise kâtilin mahkemeye çıkarılması ve görgü şahitlerinin bazı ifadelerinin kayda geçirilmesidir. Kazıklı Ali'nin mahkemeye çıkarıldığı duruşmayı kayıt altına alan konu ile ilgili ikinci belgeden, kâtilin Bursa'ya bağlı İnegöl kazasının Kızık köyünden olduğunu öğreniyoruz. Ayrıca bu belgede Ali'nin adı, Kazıklı değil Kazık şeklinde yazılmıştır. Belki de kâtipler, Kızıklı Ali'nin adını yanlışlıkla Kazıklı/Kazık şeklinde kayda geçirdiler. Ali, acaba bu cinayeti işlemek için mi İnegöl'den Bursa'ya gelmişti yoksa o da kız kardeşi ve eniştesi Mehmed gibi Bursa'da yaşıyordu? Dava tutanaklarında Ali'nin ikamet yeri olarak Kızık köyünün geçmesi ilk ihtimalin daha kuvvetli olduğunu düşündürmektedir. Diğer taraftan Ali, mahkeme huzuruna çıkarıldığında kız kardeşi Şehri'nin kâtili olduğu suçlamasını reddetmiştir. Ancak dava kayıtlarında adil ve sözüne güvenilir Müslümanlardan olduğu vurgulanan iki kişi, "mezbûr Kazık Ali bizim yanımızda merkûm Mehmed için ol gidi hemşiremi kendi evine alub gitmiş vâllahü'l-azim varayın kahbeyi katl ideyin" dediğine şahitlik etmiştir. Ayrıca şahitler, ifadelerinde Kazıklı Ali'nin bu sözü söylediği gün Şehri'nin kuşluk vaktinde evinde "mecrûhen maktûle" bulunduğu bilgisine de yer vermişlerdir (Bursa ŞS, A 139, v. 5a/1; Albayrak, 1991, ss. VIII-IX). Bu ifadeler, Şehri'nin Mehmed ile ailesinin isteği hilafına evlendiğine delil olarak gösterilebilir. Daha önce gördüğümüz Döndü cinayetinde aynı sonuca eldeki delilleri yorumlayarak varmıştık. Ancak Şehri cinayetinde, şahitlerin verdiği ifadelere göre erkek kardeşi Kazıklı Ali, onu Mehmed ile gittiği için öldüreceğini söylemişti. Kazıklı Ali'ye atfedilen bu sözlerde dikkat çekici olan nokta, Şehri ile Mehmed'in hukukun ve toplumun meşru gördüğü çerçevede evli bir çift olarak değil de Mehmed'in Şehri'yi zorla götürdüğü veya alıkoyduğu algısı yaratacak şekilde

¹⁸ Cinayet zamanını sabahın ilk saatleri veya gün ağarmadan hemen önce olarak göstermemizin nedeni konu ile ilgili dava kayıtlarından birinde cinayetin *kuşluk* vaktinde (Ayntab ŞS, 21, s. 185/3) diğerinde ise *seher* vaktinde işlendiğinin kaydedilmiş olmasıdır (Ayntab ŞS, 21, s. 186/3).

söylenmiş olmasıdır. Bu durumu, Şehri'nin evliliğinin ailesinin nazarında kabul görmediği şeklinde yorumlamak mümkündür.

Erkek kardeşleri tarafından namus gerekçesi ile öldürülen kadın cinayetlerini ele aldığımız bu bölümde son olarak Ayntab mahkemesine yansıyan, ilginç olduğu kadar taraflar arasındaki karmaşık ilişkileri de gösteren bir davayı ele alacağız. Bu davaya ait iki belge sicile 1697'de kaydedilmiş ancak olay bundan yaklaşık 8 sene önce gerçekleşmiştir. Maalesef Ayntab siciline yansıyan bu davaya ait kayıtlar, 8 senelik olayın bütün aşamalarını değil sadece tarafların birbirlerinden davacı olmadıklarını beyan ettikleri son aşamasını yansıtmaktadır. Ancak yine de bu belgeler, anlaşmazlık ve dava konusunda bazı ayrıntıları içeriyor. Anlaşmazlık Kilis'e bağlı Şarkili isimli köy sakinlerinden Mehmed'in kız kardeşi Ayşe'yi, Ayntab'ın Zülfikar köyünden Osman ile ilişkisi olduğu gerekçesi ile öldürmesi ile başlamaktadır. Mahkeme kayıtlarında Ayşe'nin yaşına, medeni durumuna (evli, bekâr, nişanlı), Ayntablı Osman ile bağlantısına ve ağabey Mehmed'in ikili arasında bir ilişki olduğu zannına nasıl kapıldığına dair tek bir kelime dahi bulunmamaktadır. Ancak Ayşe evli olsaydı bu durum herhâlde dava kayıtlarında belirtilirdi. Bu nedenle Ayşe'nin bekâr olduğu iddia edilebilir. Belki de Ayşe ve Osman arasında ailenin razı olmadığı bir gönül ilişkisi bulunuyordu. Osman'ın iddiasına bakacak olursak Mehmed, kız kardeşi Ayşe'nin ölümüne sebep olduğu gerekçesi ile Osman'ın köyünü basmış; kız kardeşine, bazı hayvanlarına (inek, bakar, keçi), mutfak (tencere, sahan, tas) ve tekstil eşyaları (iplik, gömlek, kilim) ile mahsulüne (buğday) el koymuştur. Bunun üzerine Osman konuyu mahkemeye taşıyarak Mehmed'den davacı olmuştur. Mehmed ise Osman'ı, kardeşi Ayşe'nin ölümüne sebep olduğu gerekçesi ile dava ederek ondan dem ve diyet talep etmiştir (Ayntab ŞS, 129, s. 8/1, 8/2; Toğrul, 2010, ss. 33-35). Burada görüldüğü gibi Mehmed için en başında mahkemeye başvurmamış, Osman'ın kendisini dava etmesinden sonra hukuk yoluna başvurmuştur. Dava kayıtlarında Mehmed'in neden için en başında hukuk yoluna değil de kaba kuvvete başvurduğuna dair en ufak bir ifadeye yer verilmemiştir. İlk bakışta Mehmed'in, kız kardeşi Ayşe'nin dem ve diyetini Osman'dan talep etmek için elindeki delillerin yetersiz olması nedeni ile hukuk yoluna başvurmadığı akla gelmektedir. Ayrıca Ayşe'nin, eğer yaşasaydı, evlenmesi durumunda ailesinin erkek tarafından alacağı belirli bir paradan (başlık parası) mahrum kalmasının da bunda etkili olduğu iddia edilebilir. Belki de Mehmed, bu hareketi ile ailesinin alacağı parayı cinayete sebep olduğu gerekçesi ile Osman'dan telafi etmeye çalışıyordu.

Kilisli Ayşe cinayetini dışarıda tutacak olursak yukarıda gördüğümüz davaların hiçbirinde erkek kardeşler, ailenin kızlarını “fahişelik”, “zina”, “namahremlerle bir arada bulunma” gibi suçlamalar ile öldürmemiştir. Cinayet sebepleri genellikle ailenin onay vermediği biri ile evlenmiş olmalarıdır. Bu evliliklerin nasıl gerçekleştiği konusunda hiçbir bilgiye sahip değiliz. Çiftler kaçarak veya

erkek, kızı kaçıarak bu evlilikler gerçekleşmiş olabilir. Ancak daha önemlisi ortada “fahişelik” ve “zina” gibi, herhangi bir suç yokken erkek kardeşlerin bu cinayetleri işleme sebebidir. İlk olarak akla ekonomik sebepler geliyor. Eğer varsaydığımız üzere evlilik kızın kaçması veya kaçırılması yolu ile oldu ise kızın ailesi belirli bir paradan (başlık parası vb.) mahrum kalmış, bu da kızın öldürülmesine yol açmış olabilir. Ayrıca “kuzen” faktörünü de ihmal etmemek gerekir. Kızın yakın akrabalarından birinin oğluyla, yani bir kuzen ile evlendirilmesi düşünülüyorken başka biriyle evlenmesi bütün planların suya düşmesini ve aile içi infaz müessesesinin devreye girmesini tetiklemiş olabilir¹⁹.

4. Kâtil Kocalar: “Ben Katleyedüm, Fâhişe Nâmiyle Meşhûre İdi, Ârımdan Katleyedüm”

Kadı sicillerinde kocaları tarafından öldürülen ancak herhangi bir cinayet sebebi kaydedilmeyen kadınlara ait davalara rastlanmaktadır. Bunların en azından bir kısmının namus cinayeti olduğu iddia edilebilir. Elde yeterli delil olmadığı veya kâtipler her ayrıntıyı yazmaya gerek duymadığı için bu konuda kıt bilgilerle yorum yapmak durumunda kalıyoruz. Mesela 1617’de Balıkesir’de El-hac Hasan’dan karısı Ümmühani’yi öldürdüğü gerekçesi ile davacı olan Mustafa, iddiasını ispat edemeyince davasından vazgeçmek zorunda kalmıştı (Balıkesir ŞS, 695, v. 121a/3; Gündoğdu, 1992, s. 116). Mustafa’nın Ümmühani ile herhangi bir akrabalığının bulunup bulunmadığını bilmiyoruz. Ancak Mustafa, olayı mahkemeye taşıırken, Ümmühani’nin kocası El-hac Hasan tarafından öldürüldüğüne dair bir duyumdan bahsetmesi onun Hasan ve Ümmühani ile aynı mahallede oturduğunu düşündürmektedir. Mustafa’nın iddiasını ispatlayacak delilden yoksun olduğu bir davada cinayetin sebebini bilmek şaşırtıcı olurdu.

Ancak burada cinayet sebebi ile ilgili herhangi bir bilgi verilmeyen davalar yerine kâtil kocaların suçlarını itiraf ettiği ve cinayet gerekçesi olarak “namus”u gösterdikleri davalara odaklanacağız. Bu cinayetlerin ortak yanı eşlerinin “fahişeliğini”, “nâmahremlerle oturup kalktığını” veya “fi’l-i şeni’ yapmaktan geri durmadığını” bilen, öğrenen, gören kocaların cinayeti bir anlık öfke ile işlediklerini iddia etmeleridir. Kocalar tarafından namus gerekçesi ile işlenen kadın cinayetlerini, erkek kardeşlerin işledikleri cinayetlerden ayıran en önemli nokta, olayın planlı bir şekilde değil aniden gerçekleşmesidir. Kocaların işlediği

¹⁹ Akdeniz çevresinde yaşayan insanlar ilk kez Neolitik Çağ’da tarım ve hayvancılık ile uğraşmaya başlar. Bunun sonucunda toprağı işlemek, toprağına sahip olmak gibi amaçlarla artan oranda bir nüfusa ihtiyaç duyulur. İnsanlar, ihtiyaç duydukları nüfusu akraba evlilikleri ile (çoğunlukla da baba tarafından kuzenlerle) temin etmeye çalışır. Bu zorunlulukların getirdiğı ve günümüze kadar devam eden evlilik kalıpları nedeniyle Tillion, Akdeniz ve çevresindeki bölgeye “Kuzenler Cumhuriyeti” adını vermektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bk. Tillion, 2006, ss. 81-82.

cinayet davalarının bir diğer ayırıcı özelliği, cinayet sebebinin genellikle birinci ağızdan, yani kâtilin ağızından sicillere kaydedilmesidir. Bu sayede cinayetin sebebi hakkında diğer namus cinayetlerine nazaran daha fazla ayrıntıya sahip olabiliyoruz.

Bu konuda 1572’de Ayntab’ın Seylan köyünde gerçekleşen bir cinayet hadisesi ile ilgili 5 belgeye konu olan bir dava, oldukça zengin veriler sunmaktadır. Bu belgelerde kâtilin, maktulenin annesinin, mahallelinin ve maktulenin âşığının ifadelerine belirli ölçülerde yer verilmiştir. Ancak burada daha çok kâtilin ifadelerine yoğunlaşacağız²⁰. 1572’de Ayntab’a bağlı Seylan köyünde oturan Matuk, Ayntab mahkemesine gelerek karısı Tebrike’yi yabancı bir adamla (Şaban bin Mihni) aynı döşekte yatarken yakaladığını ve bunun üzerine karısını bir bıçakla öldürdüğünü ancak Şaban’ın pencereden kaçtığını itiraf etmişti (Ayntab ŞS, 166, s. 20/4). Matuk, konu ile ilgili duruşmaların birinde cinayeti istemeden işlediğini anlatırken²¹ bir başkasında karısı ile Şaban’ın ilişkilerini daha önce etraftan duyduğundan bahsetmektedir. Olay günü bostan sulamaktan gelirken evinin kapısını açık görünce aklına bu söylentiler gelmiş, ikisini bir döşekte yatar görünce de kendisini, karısı ile âşığının üzerine saldırmaktan alıkoymamıştır²². Matuk’un bu duruşmada sarfettiği “gönlüme bir yer [veya yel] geldi” sözü ile tam olarak neyi kastettiğini bilmek zor. Ancak bu ifadenin anlamının “içime bir kuşku, şüphe düştü” olabileceği söylenebilir. Diğer taraftan Matuk’un ifadelerini ceza almasını engelleyecek şekilde kurguladığı bir gerçektir. Yukarıda da açıkladığımız gibi İslam hukukuna göre karısını zina yaptığı gerekçesi ile öldüren kişinin ceza almamasının şartı zinanın ispatlanması veya bunun bir delili/belirtisi olması idi (Udeh, 1990, ss. 136-137). Matuk’un mahkeme sürecinde izlediği yol ve verdiği ifadeler ile bunların mahalleli tarafından doğrulanması onun ceza almasını engellemiş görünmektedir. Eğer Matuk, karısı Tebrike ile Şaban’ın ilişkisini ispatlayamasa idi Tebrike’nin vârisleri tarafından kısas veya diyet talebiyle dava edilecek ve büyük ihtimalle de suçlu bulunacaktı. Bu açıdan bakıldığında namus cinayeti işleyen kocaların,

²⁰ Ayntab şer’iyye siciline yansıyan bu beş davanın tamamının incelendiği bir makale için bk. Bulunur, 2016, ss. 231-248.

²¹ “Zevcem Tebrike bint-i Ali, Şaban bin Mihni nâm ecnebi kimesne ile kendi mülk evim içinde halvet-i sahîhada ikisi bir örtüde bir döşekde yatur iken görüb bi-ihdiyâr üzerlerine hücum ittığımde mezbûr Şaban kaçub merkûme Tebrike’yi bir bıçak ile karnından urub mecrûhan katl eyledim.” (Ayntab ŞS, 166, s. 21/5).

²² “İşbu mâh-ı zilhiccenin yirmi ikinci gicesi ahşamdan sonra ben bostan suvarmağa gitmiş idim sabaha karîb evime gelüb kapımı açık bulub merkûm Şaban ile zevcem Tebrike mâbeyninde bir hüsn-i mu’âmelelerin efvâhdan istimâ’ ider idim gönlüme bir yer geldi ben dahi evin içine girüb ikisin bir örtü ve bir döşek içinde halvet-i sahîhada görüb üzerlerine vardığımda merkûm Şaban pencereden çıkıp kaçub gidüb mezbûre Tebrike’yi bir Eflak bıçak ile karnından urub mecrûhan katl eyledim.” (Ayntab ŞS, 166, s. 22/3).

hukuk karşısında erkek kardeşlere nazaran işlerinin daha zor olduğunu söylemek mümkündür.

İçinde yaşanan topluluğun desteğini almak, kocaların mahkeme sürecini cezasız atlattıklarında önemli bir rol oynuyordu. Bu destek çoğunlukla cinayet gerekçesi olarak gösterilen davranışlara (zina, fahişelik, namahremlerle bir arada bulunma vb.) halktan şahitler getirmekle mümkün oluyordu. Ancak Trabzon şer'iyeye sicillerine yansıyan 1636 tarihli bir dava kaydında bu desteğin çok geniş bir düzlemde gerçekleştiğini görüyoruz. Dava, Trabzon'da El-hac Kasım Mahallesi'nde oturan ve "nâmahremler ile ihtilât ve fi'l-i şeni'" suçlamasıyla yargılanıp daha sonra "izn-i hâkim ile katl" olunan Emine'nin annesi Esmâ'nın Trabzon valisinin divanına başvurması ile başlıyor. Esmâ, kızı Emine ve Badısaba isimli çenginin katlini icap ettirecek bir kabahatleri olmadığını iddia ederek, katlini sebebini sormaktadır. Esmâ'nın iddialarına karşılık, Emine'nin kocası Abdurrahman Efendi, mahalle imamı Ali Efendi ile müezzini Ahmed Çelebi'nin de içinde yer aldığı bir grup şahit, Emine ve Badısaba'nın evine gece gündüz nâmahrem şahısların girip çıktığı, fi'l-i şeni' eyledikleri ve zinadan çekinmedikleri yönünde ifade vermişlerdir. Mahkeme kaydı Esmâ Hatun'un davadan men olunduğu bilgisi ile sona ermektedir (Trabzon ŞS, 1828, v. 145a/2; Ekiz, 2003, ss. 338-339). Esmâ Hatun, Trabzon valisinin divanına başvurmuşken bu kaydın şer'iyeye siciline nasıl yansıdığına dair hiçbir ayrıntıya sahip değiliz. Ayrıca Emine ve Badısaba'nın yargılandığı dava süreci hakkında elimizde hiçbir bilgi bulunmuyor. Acaba olay mahkemeye ilk kez kim veya kimler tarafından taşınmıştı? Emine'nin kocası ve mahalleli bu aşamada tam olarak nerede duruyordu? Her ne kadar bu konuda kesin bilgilere sahip değilsek de Emine'nin kocası Abdurrahman Efendi'nin ve mahalleden bazı kişilerin olayın tam ortasında bulunduğunu söyleyebiliriz. Esmâ Hatun, kızı Emine'nin katli sebebini Trabzon valisinin divanında sorunca ifadelerine başvurulmuş ilk kişiler Abdurrahman Efendi ile mahalle imamı ve müezzini olmuştu. Belgede kullanılan dil, Emine ve Badısaba'nın katlinde tek bir kişinin değil çok daha geniş bir grubun rolüne vurgu yapacak şekilde kurgulanmıştır. Bu ifadelerin tesadüfi olarak seçilmediğini söyleyebiliriz. Böylece maktulelerin vârisleri mahkemede tek bir kişi ile değil daha geniş bir toplulukla karşı karşıya kalacaklardı. Burada vârislerin diyet ve kısas talepleri ile karşılaşma olasılığı bulunan tek kişinin kim olduğu sorusu akla gelmektedir. Olayın gelişimi ve daha önceki davalara ait elimizde hiçbir bilgi olmamakla birlikte, bu kişinin Emine'nin kocası Abdurrahman Efendi olduğu söylenebilir. Abdurrahman Efendi herhâlde eşi ile ilgili suçlamalarında imam ve müezzin gibi mahallenin önde gelen kişilerini şahit göstererek iddiasını güçlendirmiş ve delillendirmiş oluyordu. Emine ve Badısaba'nın topluluğun şahitliği ve "izn-i hakim" ile katledilmesi kocayı vârisler tarafından açılacak davalardan kurtaran bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde zina yapan kadınların

taşlanarak öldürülmesinde (recm) de benzer bir mantık vardır. Recmde sorumluluk topluluğun bütün üyeleri arasında eşit bir şekilde paylaşılmakta, böylece cinayet suçlamasının (veya daha doğru bir ifade ile recmedilen kadının ailesi tarafından diyet talebinin) tek bir kişinin üzerine kalmasının önüne geçilmektedir (Tillion, 2006, s. 206).

Yukarıda gördüğümüz gibi eşinin zina yaptığına dair şahitleri veya delili olmayan bir koca, eşinin vârisleri tarafından her an kısas veya diyet talebi ile karşılaşabilirdi. Böyle bir suçlama ile karşılaşmak istemeyen ve öfkelerine hâkim olabilen kocaların önünde duran bir diğer seçenek, eşlerini baba evine göndermekti. Osmanlı toplumunda eşlerini ailelerinin yanına gönderen kocaların bundan ne beklediklerini tam olarak bilmiyoruz. Bazı Akdeniz toplumlarında, zina yapan kadınların zorla ailelerinin yanına gönderildiğinden ve baba ya da en büyük erkek kardeş tarafından öldürüldüğünden bahsedilmektedir (Tillion, 2006, s. 205). Ancak bu uygulamanın Osmanlı toplumunda görülüp görülmediğini söylemek için elimizdeki deliller yetersizdir. Belki de kadınlar, boşanma öncesi süreci geçirmeleri için ailelerinin yanına gönderiliyordu.

1655 tarihli Resmo (Girit) şer‘iyye sicilinde kocası tarafından kardeşine götürülmek istenen Katera isimli kadın ile ilgili bir davaya rastlanmaktadır. Aslında dava doğrudan bu olayla ilgili değildir. Katera, kocası Yani tarafından öldürülmüş ve kâtil koca kendisini savunurken ifadelerinin arasında bu bilgiye de yer vermiştir. Kâtil koca Yani’nin ifadelerine göre sabaha yakın harmandan dönerken, karısı ile manastır yakınlarında karşılaşmış, “bunda, bu vakitte neylersün” diye sorunca, Katera “isterüm pâre pâre etsünler” diye cevap vermiştir. Kâtipler olayı bütün ayrıntılarından arındırarak kaydetmiş olsalar da burada çift arasında bir tartışmanın yaşandığı anlaşılmaktadır. Katera’nın “isterüm pâre pâre etsünler” şeklindeki sözleri ise oldukça ilgi çekicidir. Acaba burada “Ne yaparlarsa yapsınlar” mı demek istiyordu? Onu “pâre pâre” edecek olanlar kim ya da kimlerdi? Kocası mı, ailesi mi, yoksa toplum mu? Bundan sonra Yani, “Gel seni kardeşine götüreyim” diyerek karısı ile birlikte köyden ayrılmak üzere yola koyulurlar. Katera’nın erkek kardeşinin nerede oturduğu belirtilmemiştir. Ancak çiftin köyden ayrılması, aynı köyde yaşamadıklarını göstermektedir. Köyden çıkıp Eskifırın denilen yere geldiklerinde Katera “Gel gel benüm birkaç âdemüm vardır, seni katl etsünler” deyince Yani, kendi ifadelerine göre “sabr ve tahammül idemeyüp” bıçak darbeleri ile eşini öldürmüştür. Yani’nin cinayeti anlattığı bu cümlelerin arasına sıkıştırdığı “aslında bir fahişe idi” ifadesi oldukça önemlidir (Resmo ŞS, 57, s. 35/5; Oğuz, 2002, s. 243). Bununla kısas ve diyetten kurtulmak veya en azından suçunu hafifletmek istemiş olmalıdır. Sicile Yani’nin ağzından kaydedilen bu ifadelerin ne kadarının gerçeği yansıttığını bilmek imkânsız. Ayrıca bu belge, namus

cinayetlerinin sadece Müslümanlar arasında değil gayrimüslimler arasında da meydana gelebildiğini göstermektedir.

Yine Resmo sicillerine yansıyan 27 Eylül 1656 tarihli başka bir belgede ise Prasez isimli köy sakinleri mahkemeye Yorgi'nin karısı Zabeta'yı katlettiği şikâyeti ile başvurmuşlardır. Cinayet yeri keşfedilip maktulenin yaraları görüldükten sonra Yorgi'den cinayet sebebi sorulmuştur. Kâtil koca, sözü hiç eğip bükmeden “ben katl eyledüm, fâhişe nâmiyle meşhûre idi, ârımdan katl eyledüm” şeklinde cevap vermiştir (Resmo ŞS, 56 s. 7/1; Oğuz, 2002, s. 332). Bu cevap mahkeme heyetine yeterli gelmiş olacak ki sicile kaydedilen belgede başka hiçbir ayrıntıya yer verilmemiştir. Bu nedenle olayın nasıl geliştiği, cinayet öncesinde nelerin yaşandığı, Yorgi'nin bir duyumdan hareketle mi yoksa gördüğü veya şahit olduğu bir olay sonucunda mı karısını öldürdüğü gibi soruların tamamı cevapsız kalmaktadır. Ancak mahkeme kaydında her ne kadar davaya ait ayrıntılar yer almasa da kadı, Yorgi'yi suçsuz bulurken birtakım delillerden hareket etmiş olmalıdır. Cinayet olayını mahkemeye taşıyan köy sakinleri kadının karar almasında en önemli etkenmiş gibi görünmektedir.

Sonuç

Bu makalede Osmanlı tarihçiliğinin üzerine çok fazla eğilmediği namus cinayetleri konusunu incelemeye çalıştık. Konuyu ele alırken kullandığımız belgelerin sayıca sınırlı olduğunun ve bazı belgelerdeki vakaların namus cinayeti olup olmadığı konusunda kesinlik taşımadığını farkındayız. Ancak bu durum biraz da hukuk sisteminden ve kâtiplerin davaları kaydetme yönteminden kaynaklanmaktadır. Ayrıca şer'iyeye sicillerine yansıyan davalar arasında cinayet vakaları diğer olaylara nazaran daha az görülmektedir. Sicillere giren davalar her zaman olayı aydınlatmak ve suçluyu bulmak amacı ile kaydedilmiyordu. Hiç de az olmayan sayıda belge, mahalleli veya köylülerin cinayet olayı ile bir alakalarının bulunmadığını tespit etmek amacıyla düzenlenmişti. Böylece cinayetin meydana geldiği yerin çevresinde yaşayan halk maktul(e)lerin diyet davalarından kendilerini korumuş oluyorlardı. Bu belgelerde olayın kısa bir özeti yapıldıktan sonra bizzat kâtilin kendisi veya maktul(e)lerin yakınları ahalinin olay ile bir ilgisinin bulunmadığını doğrulayarak kayıt altına alıyorlardı. Ayrıca cinayet mahallinin ve cesedin mahkeme heyeti ve beraberindekiler tarafından görülüp kayda alındığı keşif belgelerini de bu çerçevede zikredebiliriz.

Bütün sınırlılıklarına rağmen şer'iyeye sicillerine yansıyan namus cinayetleri ile ilgili davalar, farklı okumalara tabi tutulduğunda değişik kapılar aralayabiliyor. Burada ele aldığımız cinayet davalarından hareketle kâtil kardeşlerin, kâtil kocalara nazaran hukuk karşısında daha rahat olduklarını öne sürüyoruz. Kocalar, suçsuzluklarını ispatlamak için daha fazla çaba sarf etmek durumunda kalıyorlardı. Çünkü iddialarını ispatlayamazlarsa eşlerinin ailelerinden diyet,

bölgenin kolluk güçlerinden ise para cezası (cürm) talebi ile karşı karşıya kalabiliyorlardı. Ancak erkek kardeşlerin (veya kadının yakın akrabalarından birinin) durumu kocalarınınkinden çok daha farklıydı. Kâtilin, kadının erkek kardeşi olduğu durumlarda kolluk kuvvetlerinin para cezası talebi ile karşılaşabiliyorlardı.

Gerçi sicillere yansıyan davalarda çoğu kez kadının hükmü yer almadığından kâtillere ceza verilip verilmediğini verildiye bile bunun ne olduğunu tam olarak öğrenemiyoruz. Ancak dava metinlerinden anlaşıldığı kadarı ile kâtil, ister kadının erkek kardeşi isterse kocası olsun delil gösterip toplumun desteğini aldığı vakalarda ceza almıyordu.

Son olarak namus cinayetlerinin sadece Orta Doğu ve İslamiyetin yayıldığı coğrafyada veya Müslüman topluluklarda görülen bir uygulama olmadığını vurgulayalım. Tillion'un yukarıda sıklıkla başvuru alan çalışması bu geleneğin İslamiyet öncesi kökenlerini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca şer'iyeye sicillerine yansıyan davalarda sadece Müslümanların değil aynı zamanda gayrimüslimlerin de eşlerini namus gerekçesi ile öldürdükleri ve mahkeme tarafından suçsuz buldukları görülmektedir. Bu durum namus cinayetlerinin herhangi bir topluluk veya din ile ilişkilendirilemeyeceği görüşünü desteklemektedir.

Kaynakça

Şer'iyeye Sicilleri

- Afyon ŞS. *Afyon Şer'iyeye Sicili*. 509.
 Ayntab ŞS. *Ayntab Şer'iyeye Sicili*. 21, 129, 166.
 Balıkesir ŞS. *Balıkesir Şer'iyeye Sicili*. 695.
 Bursa ŞS. *Bursa Şer'iyeye Sicili*. A 139.
 Resmo ŞS. *Resmo Şer'iyeye Sicili*. 56, 57.
 Trabzon ŞS. *Trabzon Şer'iyeye Sicili*. 1828.

Makale ve Kitaplar

- Akgündüz, A. (1992). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri* (IV. Kitap). İstanbul: FEY Vakfı Yayınları.
 Akgündüz, A. (1994). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri* (VII. Kitap). İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.
 Albayrak, H. (1991). 982-994/1574-1585 Tarihinde Bursa'da Sosyal Düzen (A 139/166 No'lu B.Ş.S. 'ne Göre) (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
 Avcı, M. (2004). *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
 Aydın, M. Â. (2007). *Türk Hukuk Tarihi* (6. bs.). İstanbul: Hars Yayıncılık.

- Bulunur, K. İ. (2016). An Honour Killing in Aintab: The Issue of Killing Fornicators in the Ottoman Empire. *Acta Orientalia*, 69 (3), ss. 231-248.
- Demirbağ, H. (2007). *509 Numaralı Afyon Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ebu Zehra, M. (1994). *İslam Hukukunda Suç ve Ceza* (C. II) (İ. Tüfekçi, Çev.). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Ekiz, Z. (2003). *1828 Numaralı Trabzon Kadı Sicili (Transkripsiyon-Değerlendirme)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Faroqhi, S. (ty). Bursa'da Cinayet: Bir Cui Bono Vakası. N. Lévy ve A. Toumarkine, (Ed.), *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza: 18-20. Yüzyıllar içinde* (ss. 68-79). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gündoğdu, R. (1992). *Bahkesir Şer'iyeye Sicili (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1021 – 25 Safer 1027) (4 Temmuz 1612 - 21 Şubat 1618)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Güner, H. (2006). *21 Numaralı Ayıntab Şer'iyeye Sicili Defteri H. 1059-1060 (M. 1649-1650) Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi, Muğla.
- Hallaq, W. B. (2009). *An Introduction to Islamic Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heyd, U. (1973). *Studies in Old Ottoman Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press.
- İbrahim Halebi. (ty). *Mülteka el-Ubhur* (C. 4) (M. Uysal, Çev.). İstanbul: Çelik Yayınevi.
- Jennings, R. C. (1978). Kadi, Court, and Legal Procedure in 17th C. Ottoman Kayseri: The Kadi and the Legal System. *Studia Islamica*, 48, ss. 133-172.
- Libson, G. (1997). On the Development of Custom as a Source of Law in Islamic Law. *Islamic Law and Society*, 4(2), ss. 131-155.
- Mojab, S. ve Abdo, N. (Ed.). (2006). *Namus Adına Şiddet: Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Oğuz, M. (2002). *Girit (Resmo) Şer'iyeye Sicil Defterleri (1061-1067)* (Basılmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Othman, A. (2007). And Amicable Settlement is Best: Sulh and Dispute Resolution in Islamic Law. *Arab Law Quarterly*, 21(1), ss. 64-90.
- Peirce, L. (2005). *Ahlak Oyunları: 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet* (Ü. Tansel, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Peters, R. (1990). Murder on the Nile: Homicide Trials in 19th Century Egyptian Shari'a Courts. *Die Welt des Islams*, 30, ss. 98-116.
- Schacht, J. (1977). *İslam Hukukuna Giriş* (M. Dağ ve A. Şener, Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

- Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi. (2013). *Ma'rûzât*. P. Düzenli (Haz.). İstanbul: Klasik Yayınları.
- Tamdoğan, I. (2008). Sulh and the 18th Century Ottoman Courts of Üsküdar and Adana. *Islamic Law and Society*, 15, ss. 55-83.
- Tillion, G. (2006). *Harem ve Kuzenler* (Ş. Tekeli ve N. Sirman, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Toğrul, N. (2010). *129 Numaralı Ayıntab Şer'iyeye Sicili'nin (H. 1061, 1108, 1142 / M. 1650, 1696, 1729) Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Udeh, A. (1990). *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk* (C. II) (A. Şafak, Çev.). Ankara: Rehber Yayıncılık.
- Zarinebaf, F. (2010). *Crime and Punishment in Istanbul, 1700-1800*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Zarinebaf-Shahr, F. (1998). Women and the Public Eye in Eighteenth-Century Istanbul. G. R. G. Hambly, (Ed.), *Women in the Medieval Islamic World: Power, Patronage, and Piety* içinde (ss. 301-324). New York: St. Martin's Press.